

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI KAMU HARCAMALARI, VERGİ GELİRLERİ ve EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Aylin İDİKUT ÖZPENÇE*

Özet

Ekonomik büyüme hemen her ekonominin birincil amaçları içerisinde yer almaktadır. Ülkelerin yapısal özellikleri ve ekonomi politikaları birbirlerinden belirli farklılıklar içerse de kamu harcamaları ve vergilerin her ekonomide ekonomik büyümeye etkisi mevcuttur. Ekonomik büyümeye teşvik edici rolü olan kamu harcamalarının finansmanının en önemli kalemi ise şüphesiz vergi gelirleridir. Teorik olarak çarpan mekanizması içinde vergi gelirlerinde meydana gelen artışlar ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, kamu harcamalarında meydana gelen artışlar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Çalışmanın temel amacı bu etkileşimlerin 1980 sonrası Türkiye’de uygulanan politikalarda mevcut olup olmadığını test etmektir. Bu çalışmada kamu harcamaları, vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, 1980-2015 yılları arası dönem için Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda, ekonomik büyüme ve vergi gelirleri, kamu harcamalarının nedeni iken, kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomik Büyüme, Kamu Harcamaları, Vergi Gelirleri, Granger Nedensellik.*

THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC EXPENDITURES, TAX REVENUES AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY AFTER 1980

Abstract

Economic growth is the primary goal of almost every economy. Although there are certain differences between the structural characteristics of the countries and the economic policies there are the effects of public expenditures and tax on economic growth in every economy. Undoubtedly tax revenues are the most important item in the financing of public expenditures which have an incentive to encourage economic growth. Theoretically the increase in tax revenues in the multiplier mechanism affects economic growth negatively while the increase in public expenditures affects the economic growth positively. The main aim of the study is to test whether these interactions are present applied politics after the 1980s in Turkey. The relationship between public expenditures tax revenues and economic growth in this study is examined by the Granger causality test for the period 1980-2015. As a result of the research economic growth and tax revenues are the cause of public expenditures whereas there is mutual causality relation between public expenditures and tax revenues.

Keywords: *Economic Growth, Public Expenditure, Tax Revenues, Granger Causality.*

*Yrd. Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:aidikut@pau.edu.tr

1. GİRİŞ

Bireylerin refahlarını artırmada en önemli hususlardan birisi olan ekonomik büyüme iktisadi literatürde tartışmalara açık bir konuyu ifade etmektedir. Merkantilizm iktisadi ekolü ile başlayan iktisadi doktrinlerin neredeyse her birisi ekonomik büyüme üzerine farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Ülkedeki değerli madenlerin artışının ekonomik büyümeyi sağlayacağını savunan merkantilizm görüşüne bir eleştiri olarak ortaya çıkan Fیزیokrasi görüşü ise ekonomik büyümenin koşulunu tarıma bağlamıştır. Daha sonralarda Adam Smith ile başlayan modern iktisat anlayışı ise ekonomik büyümeyi farklı koşullara bağlamıştır.

Klasik iktisadi ekol emeğin verimliliği üzerinden ekonomik büyümeyi açıklarken Keynesyen iktisat kısa dönem talep artışlarının ekonomik büyümeyi sağlayacağını savunmuştur. Ekonomik büyüme üzerine genel kabul görmüş teori ise milli gelirdeki yıllık artış şeklinde ifade edilmektedir. Milli gelirin artması ise günümüz açık ekonomilerinde karmaşık bir yapıyı ifade etmektedir. Bir kısım görüşe göre üretimde meydana gelecek artış milli geliri artıracakken bir diğer görüş ise finansal gelir elde ederek de milli gelir artırılabilir.

Üretim faktörlerinin hareketli hale gelmesi ise durumu daha karmaşık bir hale getirmiş ve ekonomik büyümeyi kısa vadeli yabancı sermayeye bağlayan ekonomiler meydana gelmiştir. Bu durum beraberinde finansal kırılganlığı getirmiş ve ekonomik krizlerin yaşanmasına sebebiyet vermeye başlamıştır. Bunun yanı sıra ülkeler yabancı sermayeleri çekmek için faiz ve vergi rekabeti içerisine girmişlerdir. Vergi politikalarında meydana gelen bu değişim ise ekonomik büyüme üzerinde bir dizi etkiler meydana getirmiştir. Özellikle 1980 sonrası hız kazanan bu gelişmeler ekonomik büyümenin daha hızlı gelişmesine ortam hazırlayabilecek düzeydedir. 1970 sonrası dönemde önem kazanan liberal politikalar 1980 sonrası dönemde hız kazanmış ve kamunun ekonomideki payı azaltılmaya başlanmıştır. Kamu kesiminin ekonomideki payının azalması ise kamu harcamalarının düşürülmesi ile gerçekleştirilmiş olup bu durumun da ekonomik büyüme üzerinde bir dizi etkisi mevcuttur.

Çalışmada ilk olarak kamu harcamaları, vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tartışan farklı ekonomik teoriler ve literatür taramasına yer verilmiştir. Türkiye’de kamu harcamaları, vergi gelirleri ve ekonomik büyüme etkileşimine cevap arayan çalışmaya, veri ve yöntemlerin tanıtılması ile devam edilmiştir. Bulgular ve tartışma kısmını ise sonuç ve değerlendirme bölümü izlemiştir.

2. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

Orta çağ döneminde Avrupa’da uygulanan politikalar sonucunda sermaye birikimi sağlayan bir sınıf meydana gelmiştir. Bu sınıf iktisadi anlamda bir dizi düşünceler geliştirerek dönemin İngiltere’inde yeni bir akım ortaya çıkarmıştır. Özellikle doğu ülkeleri ile yapılan ticaret sonucunda gelişen Merkantilizm akımı ülkelerin zenginliğini sahip olunan altın ve gümüş miktarı ile ölçmüştür. Ülkelerdeki altın ve gümüş miktarının artışı ülkenin zenginliğinin artışına ilişkin gösterge kabul edildiği için bu akıma göre ekonomik büyümenin koşulu altın ve gümüş miktarının artırılmasına bağlanmıştır (Rubin, 1929: 27-29, Roncaglia, 2006: 44).

Merkantilizm akımına bir tepki olarak piyasaların kendiliğinden dengeye gelebileceğini savunan Fیزیokrasi görüşü Dr. Quesnay öncülüğünde 1756 yılında ortaya çıkmıştır. Dr. Quesnay “Journal de l’Agriculture, du Commerce et des Finances” isimli eserinde tarımın önemini anlatmış ve ülkelerin zenginlik kaynağının değerli madenler olmadığını belirtmiştir. Fیزیokrasi akımı Fransa’da ortaya çıkmış olup bu akım yalnızca tarım sektöründen vergi alınmasını savunmuştur. Fیزیokrasi akımına göre ekonomilerin başat sektörü yalnızca tarım sektöründen oluşmakta olup diğer sektörler tarımsal faaliyetlerin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Fیزیokrasi akımına göre ekonomik büyüme tarımsal üretime bağlanmış olup tarımın gelişmesi ekonomik büyümeyi sağlayacaktır (Higgs, 2001: 19-20, Charles & There, 2008).

Modern anlamda iktisat biliminin temellerinin ortaya atıldığı klasik iktisadi ekol ile başlayan süreçte devletin piyasalara müdahale etmemesi öngörülmüştür. Ulusların zenginliği isimli çalışması ile Adam Smith görünmez el kavramını inanışlar üzerinden açıklamış ve piyasaların kendiliğinden dengeye geldiğini savunmuştur. İlgili iktisadi doktrinleri incelendiğinde liberal politikalara ağırlık verildiği gözlemlenmekte olup devletin ekonomide yalnızca asli işlevlerini yerine getirmesi gerekliliğini savunmuştur. Klasik iktisadi ekole göre ekonomik büyümenin temel koşulu nüfusa dayalıdır ve nüfusun üretkenliği ekonomik büyümeyi sağlayacaktır. Çalışma düzeyi yüksek bir nüfusun koşulu ise yüksek bir sermaye düzeyine bağlanmıştır. Emek faktörünün uzmanlık alanlarına ayrılması yüksek sermayenin bulunması maliyetleri düşürecek ve ekonomik büyümeyi sağlayacaktır (Smith, 1976: 767, Lanza, 2012: 18). Serbest piyasa ekonomisi, birçok iktisatçı tarafından ekonomik büyüme kavramına en uygun model olarak kabul görmüş olup piyasaya kamunun müdahale etmemesi önemle üzerinden durulan bir husus olmuştur. Ülkelerin sahip oldukları üretim faktörlerinin yoğunluğunun birbirlerinden farklı olmaları neticesinde kamunun müdahalede bulunmaması hususunu zedeleyici bir rol oynamış ve bir dizi iktisadi doktrine göre kamunun ekonomiye müdahalede bulunması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Işık & Alagöz, 2005: 63).

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran sonucunda klasik iktisadi ekol yeniden sorgulanmaya ve ekonomide yaşanan krizden çıkış yolu aranmaya başlanmıştır. Yaşanan krizin en temel etkisi olan işsizliğin çözümüne ilişkin John Maynard Keynes İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Dengesi isimli çalışmasında efektif talep teorisini açıklamıştır. Ekonomide arz yönlü politikalar yerine talep yönlü politikaların uygulanması ile işsizlik sorununun çözülebileceğini ekonominin kamu müdahaleleri ile yeniden dengeye geleceğini savunmuştur (Keynes, 2013: 26). Harrod-Domar büyüme modeli ise Post-Keynesyen yaklaşım olarak karşımıza çıkmakta olup Keynesyen ekonominin temel ekonomik büyüme varsayımı olan kısa dönem talepte meydana gelen artışlar kuralına farklı bir bakış açısı getirerek ekonomik büyümeyi tasarruflar üzerinden açıklamıştır. İşsizlik kavramının ekonomik büyüme sonucu meydana gelebileceğini vurgularken ekonomik büyümenin düşük gerçekleşmesinin temel nedenini düşük tasarruflara bağlamıştır (Grabowski & Shields, 2000: 1).

Harrod-Domar ekonomik büyüme modeline belirli düzenlemeler yapılarak geliştirilen bir diğer ekonomik büyüme modeli ise Solow-Swan ekonomik büyüme modelidir. Bu modele göre teknolojik değişim ve nüfus artış oranları da ekonomik büyümenin belirleyicisidir. Tasarruf oranları ve sermaye birikimi her ne kadar ekonomik büyümeye etki eden önemli bileşenler olsalar da teknolojik gelişim ekonomik büyümenin hızlanmasında önemli bir etkidir. Aynı zamanda nüfus artış hızı emek faktörünün en temel belirleyici rolü olduğu için nüfus ve teknoloji Solow-Swan ekonomik büyüme modelinde dışsal etkenler olarak yer almaktadır (Solow, 1956: 65-66).

Keynesyen iktisadın doğuşunun temelinde yer alan talep yönlü politikalar dönemin işsizliğini gidermek dışında bir diğer amaca da hizmet etmektedir ve kamu harcamalarının artırılması sonucunda çarpan ve hızlandıran modelleri ile ekonomik büyüme sağlanmaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanması her ekonomi açısından önemli bir husus olup bu durumun temini Keynesyen iktisadi ekole göre kamu harcamalarının artırılması ekonomideki çarpan ve hızlandıran modelleri ile ekonomik büyüme sağlanacaktır.

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin farklı görüşler mevcut olmakla beraber Robert Barro kamu harcamalarının artışının ekonomik büyümeyi yavaşlatacağını savunmuştur. Teorik olarak kamu kesiminin ekonomideki payında meydana gelecek artış liberal politikaların azalmasına yol açacak ve kamunun verimliliğinin düşük olması nedeni ile ekonomik büyüme olumsuz etkilenecektir. Fakat kamu kesiminin ekonomide payının artış sebebi ise ekonomik büyümeyi teşvik edici bir rol de oynayabilecektir. Özellikle kamu

kesiminin yatırım harcamaları ekonomik büyümeyi teşvik edici bir unsur oluşturmaktadır (Altunç, 2011: 145-146).

Barro yapmış olduğu çalışmasında kamunun gelirin yeniden dağılımı amacıyla ekonomide yer alması gerektiği iki hususa dikkat çekmiştir. Vergileme ve dışsallıkların kamu kesimi ile düzenlenmesi sonucunda gelirin ikincil dağılımı ortaya çıkmaktadır ve bu etmenler ekonomik büyüme üzerinde önemli etkilere sahiptirler. Özellikle vergi politikaları hem ekonomik büyümeyi etkileyebilecek bir maliye politikası iken hem de gelirin yeniden dağılımına müdahale edebilecek bir politikadır. İlgili çalışmada bu etmenlerin etkileri dikkate alınarak liberal politikalar ışığında kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi kurulsa da günümüz ekonomilerinin birçoğunda vergilerin etkisi yadsınamayacak düzeydedir (Barro, 1990: 112).

Ekonomik büyüme bireylerin yaşam standartlarının artırılmasının temel bileşenlerinden birisidir. Ekonomik büyüme sağlanırken kamu kesimi tarafından gelir dağılımının adaletli hale getirilmesine yönelik politikalar beraberinde uygulanırsa kümülatif olarak bireylerin refahı artırılabilir. Ekonomik büyüme aslında bireylerin refahlarının artırılmasında en önemli faktördür ve dünya üzerinde bireylerin refahının artırılması ve yoksulluğun azaltılması için ekonomideki en önemli politikadır. Bu sebeple ekonomik büyüme üzerinde etki eden faktörler belirlenerek ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir (Barro & Martin, 2004: 6).

Ekonomik büyüme üzerindeki en önemli etkilerden birisi 1970 sonrası dönemde önem kazanan liberal politikaların, teknolojik gelişmelerin ve diğer hususların üretim faktörlerini ülkeler arasında serbest dolaşır hale getirmesi ekonomik büyümeyi ülkeleri birbirlerine bağımlı hale getirmiştir. Bu durumların sonucunda yaygınlaşan açık ekonomi uygulamaları iktisat politikalarının etkilerinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Açık ekonomiler bir dizi vergisel indirimlerle veya faiz indirimleri yoluyla kısa vadeli veya uzun vadeli yabancı kaynakları kendi ekonomilerine çekerek ekonomik büyümenin hızlanmasını sağlayabilmektedirler. Bu durum aynı zamanda finansal kırılganlıkların artış göstermesine yol açarak ekonomiler açısından bir kriz riskini de beraberinde getirmektedir.

Bir ekonomideki çıktı, ürünlerin fiyatları veya faiz oranları diğer ülkeleri de etkiler hale gelmiş olup bu bileşenlerdeki değişkenlikler uluslararası ticaret ve sermaye hareketliliği ile dünyanın diğer ekonomilerine iletilir hale gelmiştir. Toplam talep ve toplam arz dengesi bunlara benzer hususlar doğrultusunda birbirleri ile etkileşim içerine girmiştir. Bu etkileşim ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri beraberinde getirmekte olup uluslararası ticaret yolu ile ekonomik büyüme hızlandırılabilmiştir. Üretim faktörleri maliyetlerinin düşmesine yol açan bu gelişmeler her ne kadar üretim maliyetlerini düşürerek üretimde artışı sağlayabilecek potansiyele sahip olsa da bir takım ekonomiler açısından ciddi risk unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. Sermaye hareketliliğinin yaygınlaşması döviz piyasasına etki eder düzeyde olup ülke paralarının değer kazanmasına veya değer kaybetmesine yol açabilecektir. Bu hususlar ise ihracat ve ithalat üzerinde etkilere sahip olmakla beraber ekonomik büyüme üzerinde ciddi etkilere sahiptirler (Rodseth, 2004: 293).

Ekonomik büyümeye etki eden bir diğer önemli etken vergilerdir. Vergi yapısı tasarrufları daha fazla çekici hale getirebildiği için faiz oranlarını düşürerek yatırımların artmasına ve ekonomik büyümenin sağlanmasına yol açabilir. Arz yanlı iktisat görüşü de vergi indirimleri hususuna dikkat çekmiş ve vergi indirimlerinin üretimi artırması yoluyla ekonomik büyümenin artırılacağı savunulmuştur. Arthur Laffer çalışmasında Laffer eğrisi adında bir eğri ile vergi indirimlerinin vergi gelirlerini düşürmeyeceğini ifade ederek arz yanlı iktisadın vergi indirimleri ile üretimi artıracığını savunmuştur. İlgili doktrinde ekonomik büyüme vergisel teşviklere bağlanmış olup tarihsel açıdan ele alındığında bu durum ilk kez Mukaddime adlı eserde yer almıştır (Laffer, 2004: 3-4). Vergisel indirimlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini

ekonomik analizlerle inceleyen Robert Lucas ise ekonomik büyümeye etki eden faktörlerin başat unsurunu uluslararası ticaretteki engellerin olduğunu savunmuştur. Ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması ile liberal politikalara ağırlık verilmesinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki edeceğini ileri sürmüştür (Lucas, 2002: 29-30).

Ekonomik büyüme her ne kadar farklı görüşlere sahip olan bir alan olsa da son yarım asırdır kabul gören teoriler IS-LM modelleri üzerine odaklanmıştır. Her ne kadar Keynesyen iktisat 1936 yılında ortaya çıkmış ve dönemine damgasını vurmuş olsa da o yıllarda Harrod, Hicks ve Meade IS-LM modellerini geliştirmiştir. Ekonomik analiz ve politikalara günümüzde bile ışık tutan modelin temelleri o yıllarda atılmış olup kapalı ekonomi analizlerini içermektedir. Mundell tarafından açık ekonomilere uygun hale getirilen model doğrultusunda ekonomideki politikalar belirli bir temele kavuşturulmuştur (Arnon & Young, 2002: 1).

Ekonomik büyüme iktisadi konular içerisinde önemli konulardan birisidir. Ekonomik büyümeye etki eden faktörler yıllarca tartışılmış olup ekonomik büyüme ile belirli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler araştırmaların birçoğunda yer almıştır. 1993 yılında Shantayanan Devarajan vd. (1996) ekonomik büyüme ve kamu harcamaları üzerine çalışma yapmışlar ve 1996 yılında çalışmanın son halini yayınlamışlardır. Özellikle kamu harcamalarını verimli ve verimsiz olarak ayırmışlar ve kamu harcamaları düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ekonometrik olarak açıklamışlardır. 2001 yılında Stefan Fölster ve Mangus Henrekson (2001) kamu harcamaları, vergileme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada panel veri analizi yöntemi uygulanmış ve 1970-1995 arası OECD ülkelerinin verileri kullanılmıştır. Çalışmada vergilemenin ve kamu harcamalarının ekonomik büyümeye olumsuz etkisi tespit edilmiştir. Andreas Irmen ve Johanna Kuehnel (2009) 2008 yılında Robert Barro'nun modelinden esinlenerek verimli kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu durumun yanı sıra vergileri de dikkate alarak yapılan analizde vergilerin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşırken verimli kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Dr. Mwafaq M. Dandan (2011) kamu harcamaları ve ekonomik büyüme üzerine çalışma yapmıştır. 1990-2006 yılları arası veriler kullanılarak Ürdün için gerçekleştirilen çalışmada zaman serisi analizleri kullanılmış ve kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir etki tespit edilmiştir. 2012 yılında Ifeanyi Desmond Nworji vd. (2012) Nijerya için kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde etkili olup olmadığını değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular ise kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği şeklindedir. 2012 yılında Desislava Stoilova ve Nikolay Patonov (2013) Avrupa Birliği üzerine vergileme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine ampirik çalışma yapmıştır. 1995-2010 yılları arası verilerin karşılaştırmalı analizini yapan çalışma özellikle doğrudan vergilerle ekonomik büyüme arasında bir etkileşim olduğunu ifade etmiştir. 2013 yılında John Njenga Muthui vd. (2013) kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Kenya için ele almıştır. 1964-2011 yılları arası verileri kapsayan çalışmada kamu ve özel yatırımlar arasında kamu sektörünün dengeleyici olması gerekliliği sonucuna ulaşmışlardır. William G. Gale (2014) gelir vergisindeki değişmelerin ekonomik büyümeye etkisini incelemiş ve çalışmanın sonucunda vergilemenin ekonomide vazgeçilemeyecek bir unsur olduğunu ve ekonomik büyümeyi frenleyici bir rol edindiğini ifade etmiştir. Joseph Mawejje (2016) vergi gelirleri ile sektör bazında ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş ve çalışmada kamu harcamalarının etkisine de yer vermiştir. Özellikle tarım ve endüstri açısından ilişkiyi ele alırken ARDL yöntemi kullanılmış ve uzun dönemde vergileme ile sektör bazında ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulmuştur. Rhipippe Aghion vd. (2016) vergileme, yozlaşma ve ekonomik büyüme üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışmada zaman serisi analizleri kullanılmış ve özellikle ekonomik büyümeyi teşvik edici role sahip olabilecek optimal vergi yapısı üzerinde durulmuştur.

3. VERİ VE YÖNTEM

Ekonomik büyüme kavramı milli gelirdeki net artışı ifade etmektedir. Milli gelirin hesaplanmasında kullanılan yöntemlerden birisi de harcama yöntemi olup vergilerin harcamaları kısıcı etkisinden dolayı vergiler milli geliri azaltıcı bir etkide bulunmaktadır. Öte taraftan vergi yoluyla elde edilen kamu gelirleri harcamaya dönüştürüldüğünde ise milli gelir üzerinde artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Kamu kesiminin gerçekleştirdiği harcamalar çarpan etkisi üzerinden teorik bazda ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Vergi gelirlerinin azami boyutlara ulaştırılması ise milli gelirin maksimize edilmesine vergi çarpanından dolayı bir engel teşkil etmektedir ve bu hususun birçok ekonomist tarafından negatif korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir (Yi & Suyono, 2014: 2).

Vergi teorik anlamda belirli bir amaca hizmet etmekte olup temel amacı kamu harcamalarını finanse etmektir. Fakat gelişen ekonomik koşullar sonucunda verginin servetin veya gelirin yeniden dağılımını sağlamak sosyal alanlara müdahalelerde bulunmak gibi amaçları da ortaya çıkmıştır. Gelirin ve istihdamın kontrol edilmesinde önemli rol oynayan vergi politikaları ülkeler açısından önemli hale gelmiştir ve vergilerin ekonomik amaçlara ulaşmadaki etkileri yadsınamayacak düzeydedir. Vergilerin kaynak tahsisi fonksiyonu yatırımlara veya harcamalara yön verebilir bir pozisyona sahip olduğundan dolayı ekonomik büyümeye etkisi oldukça fazladır. Hatta ilgili vergilerin dolaylı veya doğrudan vergiler olması bile etkileri bakımından farklılık arz edecektir ve vergi çarpanı nedeni ile ekonomik büyüme üzerinde negatif korelasyona sahip olacaktır (Ojong vd, 2016: 34).

Kamu harcamalarının veya vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki çarpan etkisi ile Keynes tarafından 1929 krizine çözüm önerisi olan Pump-Priming modelinde ele alınmıştır. Krizin temel etkisi olan harcama yetersizliğinin giderilmesi için kamu harcamalarının artırılması önerilmiş ve kamunun gerçekleştireceği harcamaların kendisinden daha fazla etkiye sahip olacağı savunulmuştur. Özel sektörün yeterli harcamayı gerçekleştiremediği durumda kamunun bu hususu devralarak harcama yapması ekonomideki bu sorunu çözmekte etkili olacak ve çarpan dolayısı ile ekonomik büyüme veya milli gelir artışı sağlanacaktır (Sangukuhl, 2015: 38).

Toplam talep ve milli gelir kavramları iktisat literatüründe aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır (Dornbush & Fisher, 1994: 92-120);

$$Y = AD = C + I + G + NX$$

Y= GSYH AD= Toplam talep C= Tüketim harcamaları I= Yatırım harcamaları NX= Net ihracat

Yukarıdaki bileşenlerin alt bileşenleri ise aşağıdaki şekildedir (Dornbush & Fisher, 1994: 92-120);

$$Y = AD = C_0 + cY_d + I_0 + TR_0 - TA_0 + X_0 - M_0 - mY_d$$

C_0 = Otonom tüketim c = Marjinal tüketim eğilimi Y_d = Kullanılabilir gelir I_0 = Otonom yatırım

TR_0 = Otonom transfer harcamaları TA_0 = Otonom vergi gelirleri X_0 = Otonom ihracat M_0 = Otonom ithalat

m = Marjinal ithalat eğilimi

$$Y = 1/1 - c(1 - t) + m \times (C_0 + I_0 + cTR_0 - cTA_0 + X_0 - M_0)$$

Yukarıdaki formüldeki $1/1 - c(1 - t) + m$ ifadesi kamu harcamaları çarpanını ifade etmekte olup bu katsayı kamu harcamalarında meydana gelen bir birimlik değişiminin milli gelirden ne kadar bir etki oluşacağını ifade etmektedir. Vergi çarpanı ise $-c/1 - c(1 - t) + m$ şeklinde olup vergilerde

meydana gelecek bir birimlik değişikliğin milli gelirden ne kadar bir etki oluşturacağını ifade etmektedir. Çarpan formülleri incelendiğinde ise vergilerin ekonomik büyümeyi azaltıcı, kamu harcamalarının ise ekonomik büyümeyi artırıcı etkisi olduğu düşüncesi yer almaktadır.

Çalışmada 1980 sonrası döneme ilişkin toplam kamu harcamaları, toplam vergi gelirleri yıllık yüzde artış oranlarına dönüştürülmüştür. Kamu harcamaları yıllık artış oranı, vergi gelirleri yıllık artış oranı ve ekonomik büyüme oranları değişken olarak kullanılmıştır. Yöntem olarak zaman serileri analizi benimsenmiştir ve değişkenlerin birbirleri arasındaki etkileşimi analiz edilmiştir. Teorik olarak vergi gelirlerinde meydana gelen artışlar ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, kamu harcamalarında meydana gelen artışlar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Çalışmanın temel amacı bu etkileşimlerin 1980 sonrası Türkiye’de uygulanan politikalarda mevcut olup olmadığını test etmektir.

Tablo 1: Veri Tanımlamaları ve Kaynakları

Veri	Tanımı	Kaynak
KH	Kamu Harcamaları Yıllık Artış Oranı	Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü 1980-2015 Bütçe İstatistikleri
VG	Vergi Gelirleri Yıllık Artış Oranı	Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü 1980-2015 Bütçe İstatistikleri
BYM	Yıllık Ekonomik Büyüme Oranları	TÜİK 1980-2015 İstatistiki Göstergeler

Oluşturulan zaman serileri önce durağanlık sınamasına tabi tutulmuştur. Durağanlık sınaması için ADF birim kök testi uygulanmıştır. Daha sonra E-G yöntemi ile eş bütünleşme testi yapılmıştır. Aralarında uzun dönemli ilişki olduğu bu testle belirlenmiş ve daha sonra bu ilişkinin yönünü ortaya koymak için Granger Nedensellik analizi yapılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

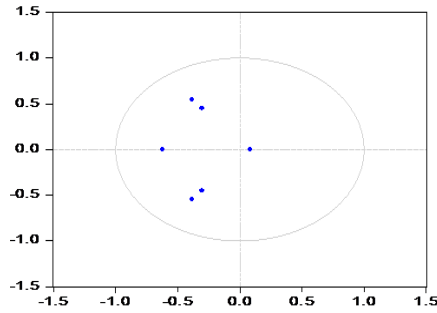
Birim kök testi serilerde durağanlığı araştırır. Eğer bir zaman serisi (X) durağan değil ise durağanlığa erişinceye kadar farkları ($\Delta=X_t-X_{t-1}$) alınır. Bu zaman serisinin Δ . Dereceden durağan olduğu söylenir ve $X_t \sim I(\Delta)$ ile gösterilir. Birim kök testine ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Akaike Kriteri		Modified Schwarz Kriteri	
	Düzye Değerleri	1.Derece Farklılaştırılmış	Düzye Değerleri	1.Derece Farklılaştırılmış
KH	0,2977	0,0000*	0,2977	0,0017*
VG	0,2444	0,0000*	0,2444	0,0014*
BYM	0,1433	0,0000*	0,1433	0,0000*

Not: Mac Kinnon*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 kritik değerlerini göstermektedir.

Tablo 2’de ADF birim kök testine ilişkin Akaike ve Modified Schwarz kriterlerine göre olasılık değerleri yer almaktadır. İki kritere göre düzey değerlerinde serilerin olasılık değerleri 0,05’ten büyük oldukları için durağan olmadıkları gözlemlenmiştir. Serilerin birinci derece farklılaştırılması yapıldıktan sonra elde edilen olasılık değerleri incelendiğinde ise iki kritere göre de olasılık değerleri 0,05’ten küçük çıkmıştır. Bu bulgular ışığında serilerin 1. Derece farklılaştırılması yapıldığında serilerin durağan olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun daha belirgin olması için ters birim kök sınaması yapılmıştır ve ters birim kök sınaması sonuçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

Tablo 3: Ters Birim Kök Sınaması

Tablo 3'deki ters birim kök sınaması serilerin birinci derece farklılaştırılması yapılarak elde edilen bulguyu ifade etmektedir. Seriler referans değerlerini aşmadığı için birinci derece farklılaştırılmış şekliyle seriler durağandır. Serilerin aynı seviyede durağan olması aralarında eş bütünleşme olabileceğini ifade etmektedir ve aynı düzeyde durağan olmaları E-G Yöntemi kullanılarak eş bütünleşme testinin yapılmasına olanak tanımaktadır.

E-G yöntemine göre ilk önce en küçük kareler yöntemi yardımıyla hata terimi tahmin edilir. İkinci aşamada ise elde edilen hata terimi çekilerek birim kök sınaması yapılır. Çıkan sonuç durağan ise eş-bütünleşmeden söz edilir. Durağan çıkması ise bu değişkenler arasında uzun dönemde denge ilişkisi olduğunu gösterecektir.

Tablo 4: Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

Akaike Kriteri				Modified Schwarz Kriteri			
Olasılık	T istatistiği	Kritik Değerler		Olasılık	T istatistiği	Kritik Değerler	
0,0000	-7,1229	%1	-4,2627	0,0000	-9,9952	%1	-4,2528
		%5	-3,5529			%5	-3,5484
		%10	-3,2096			%10	-3,2070
Gözlem Sayısı		33		Örneklem		1983-2015	
R²		0,7968		Düzeltilmiş R²		0,7757	

Tablo 4'de eş bütünleşme testine ilişkin sonuçlar yer almakta olup hata terimlerinin düzey değerlerinde birim kök sınaması yapılmıştır. İki kritere göre de olasılık değerleri düzey değerleri için 0,05'ten küçük çıkmıştır. T istatistiği değerlerine baktığımızda iki kriter için de kritik değerlerin aşmadığı gözlemlenmiştir. Bu bilgilere dayanarak serilerin eş bütünleşik olduğunu uzun dönemde birbirleri arasında ilişki olduğu söylenebilir. Eş bütünleşme testi seriler arasında uzun dönemde ilişki olup olmadığını ortaya koymaktadır fakat bu ilişkinin yönü hakkında bilgi vermemektedir. Bu sebeple seriler arasındaki ilişkinin yönünün belirlenmesi için Granger Nedensellik Testi yapılmıştır.

Granger nedensellik testine göre Y'nin öngörüsü, X'in geçmiş değerleri kullanıldığında X'in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y'nin Granger nedenidir. Bu testin yapılması için önce değişkenlerimize ilişkin var modeli kurulmuştur. Daha sonra kurulan var modeli ile Granger nedensellik testi yapılmıştır. Granger nedensellik testi için kullanılan model aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

$$\Delta BYM = a_1 + \sum_p^k (\beta 1p\Delta KH-p) + \sum_p^k (\Upsilon 1p\Delta BYM-p) + \sum_p^k (\Upsilon 1p\Delta VG-p) + \epsilon_{1t}$$

$$\Delta VG = a_1 + \sum_p^k (\Upsilon 1p\Delta BYM-p) + \sum_p^k (\beta 1p\Delta KH-p) + \sum_p^k (\Upsilon 1p\Delta VG-p) + \epsilon_{1t}$$

$$\Delta KH = a_1 + \sum_p^k (\beta 1p\Delta KH-p) + \sum_p^k (\Upsilon 1p\Delta VG-p) + \sum_p^k (\Upsilon 1p\Delta BYM-p) + \epsilon_{1t}$$

Yukarıdaki model kullanılarak elde edilen Granger nedensellik testine ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Ki-Kare Testi	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
BYM	KH	12,4379	8	0,1327
	VG	7,8565	8	0,4476
KH	BYM	135,3281	8	0,0000
	VG	102,6763	8	0,0000
VG	BYM	6,5068	8	0,5906
	KH	20,1296	8	0,0099

Tablo 5’te Granger nedensellik testine ilişkin sonuçlar yer almakta olup serilerin her birisinin bağımlı değişken diğerlerinin bağımsız değişken olması durumuna göre test yapılmıştır. Olasılık değerleri incelendiğinde BYM ve VG, KH’nin Granger nedeni çıkmıştır. Bu sonuca ek olarak KH, VG’nin Granger nedeni çıkmıştır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde ekonomik büyüme ve vergi gelirleri kamu harcamalarının Granger nedenidir. Kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasında karşılıklı bir nedensellik belirlenmiştir.

5. SONUÇ

Maliye politikasının nihai hedefi olan ekonomik büyüme yine maliye politikasının araçlarından kamu harcamaları ve kamu gelirleri yoluyla gerçekleştirilmektedir. Kamu harcamaları ile ekonomik büyümeyi sağlamak için, kamu harcamalarının niteliği de önem arz etmektedir. Aynı şekilde vergilerin de özellikle uzun dönemde ekonomik büyümeye etkisi vergilerin düzeyi ve türüne göre değişiklik gösterecektir.

Çalışmada 1980 sonrası döneme ilişkin veriler kullanılmış ve kamu harcamalarının ve vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi tespit edilirken, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi teşvik ettiği belirlenmiştir. Keynesyen iktisadi ekolün ortaya koyduğu Pump-Priming modelinin 1980-2015 yılları arasında geçerli olduğu ve vergi çarpanı yoluyla vergilerin ekonomik büyümeyi negatif etkilediği, kamu harcamaları çarpanı yoluyla kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi teşvik ettiği belirlenmiştir. Fakat kamu harcamaları ilgili harcama türüne göre etki bakımından farklılık arz etmekte olup özellikle yatırım harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi çok daha fazla olumlu gerçekleşmektedir. Bu bağlamda elde edilen sonuçlara göre vergisel teşvikler yoluyla kamu yatırım harcamalarının artırılması ekonomik büyümeyi artırır niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Aghion P. vd. (2016). "Taxation, Corruption, and Growth", **European Economic Review**, **86**, 24-51.
- Altunç Ö. F. (2011). "Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye'ye İlişkin Ampirik Kanıtlar", **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2.
- Arnon A. & Young W. (2002). **The Open Economy Macromodel: Past, Present and Future**, Springer Science-Business Media, New York.
- Barro R. J. & Martin X. S. (2004). **Economic Growth**, The MIT Press, Cambridge.
- Barro R. J. (1990). "Government Spending in a Simple Model of Endogeneous Growth", **The Journal of Political Economy**, Cilt: 98, Sayı: 5.
- Charles L. & There C. (2008). **History of Political Economy**, Duke University Press.
- Dandan M. M. (2011). "Government Expenditures and Economic Growth in Jordan", **International Conference on Economics and Finance Research**, Singapore. Vol. 4.
- Devarajan s. vd. (1996). "The Composition of Public Expenditure and Economic Growth", **Journal of Monetary Economics**, 37/2, 313-344.
- Dornbush R. & Fisher S. (1994). **Macro Economics**, Mc. Graw Hill, New York.
- Fölster S. & Magnus H. (2001). "Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries", **European Economic Review**, **45/8**, 1501-1520.
- Gale W. G. (2014). "Effects of Income Tax Changes on Economic Growth", https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/09_Effects_Income_Tax_Changes_Economic_Growth_Gale_Samwick.pdf, 12.05.2017.
- Grabowski R. & Shields M. P. (2000). "A Dynamic, Keynesian Model of Development", **Journal of Economic Development**, Cilt: 25, Sayı: 1.
- Higgs H. (2001). **The Physiocrats**, Batoche Books Limited, Canada.
- Irmen A. (2009). "Productive Government Expenditure and Economic Growth", **Journal of Economic Surveys**, **23/4**, 692-733.
- Işık N. & Alagöz M. (2005). "Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, 63-75.
- Keynes J. M. (2013). **The Collected Writings of John Maynard Keynes**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Laffer, A. B. (2004). "The Laffer Curve: Past, Present, and Future", **Heritage Foundation Backgrounder**, 1765, 1176-96.
- Lanza V. (2012). **The Classic Approach to Capital Accumulation: Classical Theory of Economic Growth**.
- Lucas R. E. (2002). **Lectures on Economic Growth**, Harvard University Press, Cambridge.
- Mawejje J. & Ezra F. M. (2016). "Tax revenue effects of sectoral growth and public expenditure in Uganda", **South African Journal of Economics**, 84/4, 538-554.
- Muthui J. N. (2013). "The Impact of Public Expenditure Components on Economic Growth in Kenya 1964-2011", **International Journal of Business and Social Science**, 4/4, 233-253.

- Nworji I. D. vd. (2012). "Effects of Public Expenditure on Economic Growth in Nigeria: A Disaggregated Time Series Analysis", **International Journal of Management Sciences and Business Research**, 1/7, 1-15.
- Ojong C. vd. (2016). "The Impact of Tax Revenue on Economic Growth: Evidence From Nigeria", **Journal of Economics and Finance**, 7/1, 32-38.
- Rancoglina A. (2006). **The Wealth of Ideas a History of Economic Thoughts**, Cambridge University Press, New York.
- Rodseth A. (2004). **Open Economy Macroeconomics**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rubin I. I. (1979). **A History Of Economic Thought**, Ink Links Ltd, London.
- Sangkuhl E. (2015). "How The Macroeconomic Theories of Keynes Influenced The Development of Government Economic Finance Policy After The Great Depression of The 1930's: Using Australia as The Example", **Athens Journal of Law**, 1/1, 33-51.
- Smith A. (1976). **An Inquiry Into The Nature And Causes of The Wealth of Nations**, Oxford University Press, İngiltere.
- Solow R. M. (1956). "A Contribution to The Theory of Economic Growth", **The Quarterly Journal of Economics**, 70/1, 65-94.
- Stoilova D. & Nikolay P. (2013). "An Empirical Evidence for The Impact of Taxation on Economy Growth in the European Union", **Tourism & Management Studies**, 3, 1031-1039.
- Yi F. & Suyono E. (2014). "The Relationship Between Tax Revenue and Economic Growth of Hebei Province Based on The Tax Multiplier Effect", **Global Economy and Finance Journal**, 7/2, 1-18.